

SAİD NURSI

Risâle-i Nûr eserleri Türkiye dışında da okuyucu kitleleri kazanmaya başlamıştır. Kurulduğundan bugüne kadar geçirdiği yaklaşık yetmiş beş yıllık süre içinde Risâle-i Nûr hareketinin bir bilgi geleneği oluşturduğu söylenebilir. Ancak bunun İslâm medeniyeti içerisinde yeni bir düşünce geleneğine dönüşüp dönüşmeyeceği henüz belli değildir.

Farklı gruplar halinde varlığını sürdüren Risâle-i Nûr cemaati 2000'li yıllardan sonra bazı farklı açılımlar ve değişik yaklaşımlarla yenileşme imkânı bulmuş, böylece hizmet içi farklılıklara alışmıştır. Sonuç olarak bilimsellik günümüzde en önemli sorun olarak Risâle-i Nûr hareketinin önünde durmaktadır. Bunun farkında olarak bu dönemde bazı yeni oluşum ve faaliyetler ortaya çıkmıştır. Said Nursi'nin fikir ve eserlerinin bilimsel açıdan ele alınması için sarfedilen bu tür gayretler, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan toplantılar, akademik sempozyumlar ve makale, kitap türünde yayınlar bu ihtiyacı gidermeye çalışmaktadır. Risâlelerin başka dillere tercüme edilmesine yönelik çalışmalar da bunlar arasında sayılabilir. Söz konusu gelişmeler ışığında günümüzdeki Nurculuk hareketinin İslâm medeniyeti içindeki diğer ihyâ hareketleriyle benzer özellikler taşıdığını ve aynı sorunlarla karşı karşıya kaldığını, bununla birlikte yeni açılımlarla hayatiyetini sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Literatür. Said Nursi üzerine çok sayıda kitap ve makale yazılmıştır. Başlıca çalışmalar arasında şunları kaydetmek mümkündür: Eşref Edip Fergan, *Risâle-i Nur Müellifi Said Nur Hayatı, Eserleri, Mesleği* (İstanbul 1958); Said Özdemir ve Tahsin Tola, *Bediüzzaman Said Nursi: Tarihçe-i Hayatı Eserleri Meslek ve Meşreb-i* (Ankara 1958); Seyfi Güzeldere, *Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktorları* (İstanbul 1966); Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Fel-sefesi* (İstanbul 1976); Şerif Mardin, *Religion and Social Change in Turkey: The Case of Bediuzzaman Said Nursi* (Albany 1989; Türkçe'ye trc. Metin Çulhaoğlu); *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme* (İstanbul 1997); Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi: Mufassal Tarihçe-i Hayatı* (I-III, İstanbul 1998); Mehmed Kileci, *Risâle-i Nûr'da Kur'an Mucizesi* (İstanbul 1998); Niyazi Beki, *Bediüzzaman Said Nursi'nin Eserleri: Kur'an*

İlimleri ve Tefsir Açısından (İstanbul 1999); Abdülkadir Harmancı, *İlm-i Kelâm ve Risale-i Nur* (İstanbul 2000); İbrahim M. Abu-Rabi, (ed.) *Islam at Crossroads: On the Life and Thought of Bediuzzaman Said Nursi* (Albany 2003); Şükran Vahide, *Islam in Turkey: An Intellectual Biography of Bediuzzaman Said Nursi* (Albany 2005); Ian Markham ve İbrahim Özdemir (ed.), *Globalization Ethics and Islam: The Case of Bediuzzaman Said Nursi* (Aldershot 2005) ve Abdullah Mahmud Tantavî, *Bediüzzaman'a Göre Değişim ve Yeniden Yapılanma* (İstanbul 2006).

Nurculuk hareketi üzerine Eşref Edip Fergan'ın *Bediuzzaman Said Nur ve Nurculuk* (İstanbul 1963), Bekir Berk'in *Türkiye'de Nurculuk Davası* (İstanbul 1975), İhsan Işık'ın *Bediüzzaman Said Nursi ve Nurculuk* (İstanbul 1990), He-kimoğlu İsmail'in *100 Soruda Bediüzzaman Said Nursi: Risale-i Nur Külliyyatı ve Risale-i Nur Talebeleri* (İstanbul 1993), Ahmet Vehbi Ünlü'nün (der.) *Bediüzzaman'ın İlk Talebelerinden Hatıralar* (Ankara 1997), Zekeriyâ Kitapçı'nın *Bediüzzaman Said Nursi ve Anadolu İman Hareketi: Kuva-i Milliye Ruhunun Yeniden Ayağa Kaldırılması* (Konya 1998), Halkî Cevizoğlu'nun *Nurculuk: Dünü Bugünü* (İstanbul 1999), Nevzat Kösoğlu'nun *Bediüzzaman Said Nursi: Hayatı, Yolu ve Eseri* (İstanbul 1999), Abdullah Albayrak'ın *Sosyal Değişim Sürecinde Risale-i Nur Hareketi* (İstanbul 2002) gibi eserler zikredilebilir. *The Muslim World* dergisi de Said Nursi hakkında bir özel sayı yayımlamıştır (89/3-4 [1999]).

BİBLİYOGRAFYA :

Bediüzzaman Said Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı [Külliyyât]*, İstanbul 1996, tür.yer.; a.mlf., *Âsâr-ı Bediüyye* (nşr. Abdülkadir Badıllı), İstanbul 2004, s. 431, 453, 678; a.mlf., *Emirdağ Lâhikası*, Mustafa Sungur özel kütüphanesi, s. 76; Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi: Dâr-ül Hikmet-il İslâmiye*, İstanbul 1973, s. 185-191; a.mlf., *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul 1996, IV, 271-272; U. Spuler, "Nurculuk: Die Bewegung des Bediüzzaman Said Nursi in der Modernen Türkei", *Studien zum Minderheitenproblem im Islam* (ed. T. Nagel v.dğt.), Bonn 1973, s. 100-182; a.mlf., "Zur Organisationsstruktur der Nurculuk-Bewegung", *Studien zur Geschichte und Kultur des Vorderen Orients* (ed. H. R. Roemer – A. Noth), Leiden 1981, s. 423-442; Şerif Mardin, "Bediüzzaman Said Nursi (1873-1960): The Shaping of a Vocation", *Religious Organization and Religious Experience* (ed. J. Davis), London-New York 1982, s. 65-79; a.mlf., *Religion and Social*

Change in Turkey: The Case of Bediuzzaman Said Nursi, Albany 1989, s. 75-76, 79; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul 1987, II, 311-400; A. Rahmi Erdem, *Davam*, İstanbul 1993, s. 93-95; Necmeddin Şahiner, *Son Şâhitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, İstanbul 2003, I, 318; III, 40; a.mlf., *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, İstanbul 2004, s. 72, 255, 422; *Türk Düşünürlerin Gözüyle Said Nursi* (haz. Ömer Faruk Paksu), İstanbul 2004; Metin Karabaşoğlu, "Said Nursi", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslâmcılık* (haz. Yasin Aktay), İstanbul 2004, VI, 270-289; M. Hakan Yavuz, "Bediüzzaman Said Nursi ve Nurculuk", a.e., VI, 264-294; P. Dumont, "Disciples of Light: The Nurcu Movement in Turkey", CAS, V/2 (1986), s. 33-60; Ahmet Turan, "Said-i Nursi ve Nurculuk", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 10, Samsun 1998, s. 15-24; O. Leaman, "Nursi's Place in the Ihyâ Tradition", MW, LXXXIX/3-4 (1999), s. 314-324; Hamid Algar, "The Centennial Renewer: Bediuzzaman Said Nursi and the Tradition of Tajdid", *Journal of Islamic Studies*, XII/3, Oxford 2002, s. 291-311.

ALPARSLAN AÇIKGENÇ

SAİD b. OSMAN b. AFFÂN

(سعيد بن عثمان بن عفان)

Ebû Osmân Said
b. Osmân b. Affân
el-Kureşî el-Ümevî
(ö. 61/680-81)

**Hz. Osman'ın oğlu,
Emevîler'in Horasan valisi.**

Annesi Mahzûm kabilesinden Velid b. Abdüşems'in kızı Fâtıma'dır. Medine'de yetişti. İlk yılları hakkında bilgi bulunmamasıyla birlikte kaynaklarda onun valiliği öncesinde önemli bir kişi olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. I. Yezid'in vâli tayin edildiğinin Medine'de duyulması üzerine halk arasında halifeliliğin Said b. Osman'ın hakkı olduğu söylenmeye başlanınca Muâviye'nin onu çağırıp sorguya çektiği, bu sırada Muâviye'ye halifelik makamına babası sayesinde oturduğunu hatırlattıktan sonra kendisinin vâlihtliğe Yezid'den daha lâyık olduğunu söylemekten çekinmediği rivayet edilir (Belâzürî, *Ensâb*, VI, 246). Diğer kaynaklarda bu görüşmenin Said'in halifeden vâlilik isteğinde bulunduğu sırada yapıldığı bildirilmiştir. Buna göre 56 (676) yılında Muâviye b. Ebû Süfyân'ın huzuruna çıkan Said babasının kendisine yardımlarını hatırlatarak ondan Horasan vâliliğini istedi. Teklifinin kabul edilmesinin ardından bölgeye gitti ve aynı yıl içinde Ceyhun nehrini geçerek Semerkant üzerine sefer düzenledi. Ordusunda daha sonra Horasan'da vâlilik yapan Mühelleb b.

Ebû Sufre ile Resûlullah'ın amcazadesi Kusem b. Abbas gibi önemli şahsiyetler de vardı. Önce selefi Ubeydullah b. Ziyâd'ın 53 (673) yılında vergiye bağladığı Buhara'ya yöneldi. Bu sırada kocası öldüğü ve oğlu da küçük olduğu için şehrin yönetimini üstlenen Bîdûn Hatun daha önce imzalanan barış antlaşmasına bağlılığını bildirdi ve antlaşmadaki vergi yükümlülüğünün gereği olarak 300.000 dirhem gönderdi. Bîdûn Hatun, bu sırada Semerkant ve Soğd şehirlerinden kalabalık birliklerin kendisine yardım için gönderileceğine dair haberler üzerine Saîd b. Osman'a karşı savaşa niyetlendiyse de bunu göze alamadı. Ya'kübî ise Saîd b. Osman'ın ona yardım için gelen orduyla savaştığını ve onları yenilgiye uğrattığını bildirmektedir (*Târîh*, II, 237).

Daha sonra Semerkant üzerine yürümek isteyen Saîd b. Osman antlaşma gereği Buharalılar'dan asker yardımı ve kılavuz desteği aldı. Ayrıca onların, ordusuna arkadan saldırılarını önlemek için hânedan üyeleri, üst düzey yöneticileri ve şehrin ileri gelenlerinden bir grup Buharalı'yı rehine olarak yanında götürdü (İbn A'sem el-Kûfî, II, 28). Semerkant'ı kuşatan Saîd, üç gün süren şiddetli çatışmaların ardından Semerkantlılar'ın barış teklifini kabul ederek şehre girdi. Yapılan antlaşmaya göre yıllık 700.000 dirhem vergi ödemeyi ve ileri gelenlerden rehineler vermeyi kabul ettiler. Çatışmalar sırasında şehid düşenler arasında Kusem b. Abbas da bulunuyordu. Saîd b. Osman, Mühelleb b. Ebû Sufre ve Ahnef b. Kays da birer gözlerini kaybetmişti. Ordusuyla Semerkant'tan ayrılan Saîd b. Osman, Ceyhun üzerinde önemli bir kale olan Tirmiz'i alıp burada da bir antlaşma imzaladı, Huttel'den de bağlılık sözü aldı, ardından Buhara'ya döndü.

Saîd b. Osman bu başarılarına rağmen bir yıl sonra valilik görevinden azledildi (57/677). Görevden alınmasında Muâviye'nin onun hilâfet iddiasıyla isyana kalkışabileceği kaygısının rol oynadığı belirtilmektedir (Belâzürî, *Ensâb*, VI, 247). Bu arada Saîd'in kendi isteğiyle valilikten ayrıldığı da söylenmektedir (İbn A'sem el-Kûfî, II, 31). Saîd b. Osman, Muâviye'nin ölümüne kadar Dımaşk'ta kalmayı tercih etti. Orada bir iktâ arazisinin bulunduğu ve Muâviye'nin kendisine 100.000 dirhem verdiği zikredilir. Ardından Buhara ve Semerkant'tan aldığı ve söz verdiği halde serbest bırakmadığı rehinelerle birlikte Medine'ye gitti. Medine'de rehinelerin silâh ve elbiselerini, altın ve gümüşlerini alıp âzatlıla-

rına dağıttı; onları hurma bahçelerinde ve tarım işlerinde çalıştırdı. Rivayete göre, her biri aristokrat bir aile çocuğu olan rehineler kendilerine reva görülen bu muameleyi hazmedememiş, bahçede oturduğu bir sırada Saîd'in üzerine hücum edip onu öldürdükten sonra intihar etmiştir. İbn A'sem el-Kûfî'nin aktardığı bir rivayette göre ise Saîd'i öldüren rehineler kaçıp dağa sığınmış, etraflarını saran Medineliler'e teslim olmayıp bir süre sonra açlık ve susuzluktan ölmüştür (*a.g.e.*, II, 31). Saîd b. Osman'ın 61 (680-81) yılı civarında öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Babası Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah ve diğer birkaç sahâbiden az sayıda hadis rivayeti bulunan Saîd, Medineli tâbiinin ilk tabakasından sayılır. İyi bir hatip ve aynı zamanda şair olduğu ifade edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, V, 153; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 597-600; a.mlf., *Ensâb* (Zekkâr), VI, 245-248; Ya'kübî, *Târîh*, II, 237; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 304-306; İbn A'sem el-Kûfî, *Kitâbu'l-Fütûh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1412/1992, II, 26-31; Nerşahî, *Târîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmecîd Bedevî - Nasrullah Mübeşşir et-Tirâzî), Kahire 1385/1965, s. 63-65; Makdisî, *el-Bed' ve'l-târîh*, V, 81; VI, 4; Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Evâ'il*, Beyrut 1407/1987, s. 228; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk* (Amrî), XXI, 220-228; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 512-514; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 241-242; Hasan Kurt, *Orta Asya'nın İslâmlaşma Süreci* (*Buhârâ Örneği*), Ankara 1998, s. 146-149; Osman Aydınlı, *Fethinden Sâmânîlerin Yıkılışına Kadar Semerkant Tarihi* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 165-170; Mahmûd Şit Hat-tâb, "Saîd b. 'Osman b. 'Affân el-Ümevî fâtihu Buḥârâ ve Semerkand ve Tirmiz", *MMİr.*, XV/232 (1967), s. 39-50.

HASAN KURT

SAİD PAŞA

(1822-1863)

Mısır valisi.

Kahire'de doğdu. Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın dördüncü oğludur. İyi bir eğitim aldı. Çocuk yaşta denizciliğe merak sardığı için öğrenimini daha çok bu alanda yapması sağlandı. 1832-1835 yıllarında danışman sıfatıyla Mısır'da bulunan Ferdinand de Lesseps onun hem hocası hem arkadaşı oldu. Özellikle aşırı kılanma eğilimi gösterdiği için onun teşvikiyle spora yöneldi. Bu vesileyle ikisi arasındaki arkadaşlık bağı kuvvetlendi ve bu durum Said Paşa'nın daha sonraki pek çok kararını etkiledi.

Öğrenimini bitirip bahriye subayı olan Mehmed Said, Mısır bahriyesindeki basamakları geçerek babasının ölümünden

(1849) kısa bir süre önce Mısır donanması seraskeri oldu. Henüz genç yaşta iken Mısır vergisi konusunda görüşmeler yapmak üzere babasının fevkalâde elçisi sıfatıyla İstanbul'a gitti. Mısır meselesinin halledilmesi üzerine padişaha teşekkür etmek için 1841'de babası tarafından tekrar İstanbul'a gönderildi. 6 Eylül 1842'de Fenerbahçe'de padişahın huzurunda icra edilen piyade, süvari ve topçu tâlimlerini görmek için tekrar İstanbul'a geldi. 1841 tarihli fermana göre Mısır valisinin verebileceği askerî unvanlar albay rütbesiyle sınırlı idi. Bu ziyaretinde kendisine deniz işlerindeki bilgisinden dolayı bahriye ferikliği rütbesi verildi.

Mısır valisi olan yeğeni I. Abbas Hilmi Paşa'nın 15 Temmuz 1854 tarihinde öldürülmesinin ardından verasette ekberiyet usulünü getiren 1841 tarihli ferman gereği Mısır'a vali tayin edilmesi gerekirken Abbas Paşa'nın oğlu İlhâmî Paşa'yı valiliğe getirmek isteyenlerin direnciyle karşılaştı. Sekiz gün kadar devam eden bir karışıklıktan sonra valilik görevine başladı ve kendisine Mısır valilerinin taşıdığı sadâret-i uz-mâ rütbesi tevcih edilip (11 Eylül 1854) tayin beratı gönderildi. Bu arada âdet olduğu üzere Kasım 1854'te İstanbul'a giderek bağlılığını arzetti. Bu vesile ile sâdir olan Hatt-ı Hümayun'da Mısır'da Tanzimat'ın uygulanmasında hâlâ bazı aksaklıkların bulunduğu hatırlatılarak bunların giderilmesi, ayrıca kanun ve nizamların icrası için beş altı kişiden oluşacak bir Meclis-i Cedid teşkil etmesi istenmişti. Said Paşa vali olduğu sırada Kırım'da Osmanlı-Rus Harbi sürüyordu. O da selefi gibi bazı Mısır kuvvetlerini Kırım'a cepheye gönderdi. Mısır askerleri özellikle Silistre savaşında önemli başarılar elde etti. Bundan dolayı Abdülmecid, Mısır'ın bulundurableceği 18.000 askerin 30.000'e kadar çıkarılmasına göz yummuştu.

Batı tesislerine açık bir kişiliğe sahip olan Said Paşa, gerek padişah tarafından kendisine verilen tâlimatlar icabı gerekse babasının Mısır'da başlattığı reformları hayata geçirme isteğiyle Mısır eyaletinde bir dizi islahat başlattı. Batılı finansörleri Mısır'a çekmek için 1854'te Mısır Bankası'nı kurdu. Ayrıca Ferdinand de Lesseps'e Kızıldeniz ile Akdeniz arasında Süveyş Kanalı'nı açma imtiyazını verdi. İcraatları ile bir taraftan Mısır'ı geliştirdiği kabul edilen Said Paşa'nın bu iki girişiminin ülkeyi Batı tehditlerine ve uluslararası çekişmelere açık hale getirdiği belirtilir. Abbas Hilmi Paşa zamanında başlatılan Kahire-İs-kenderiye demiryolunu tamamlayarak hiz-